

UDC 130.2+159.964.26:746.21 Шеєра

MANDALA IN THE ART WORKS OF YAROSLAVA SHEKERA: SYNTHESIS OF ARCHETYPES

O. Smolnytska

Candidate of Philosophical Sciences, Leading Researcher
Maksym Rylskyy Literary-Memorial Museum in Kyiv
4, Maksym Rylskyy str., Kyiv, 03039, Ukraine
mytholog7@gmail.com

The article studies an archetypal symbol or archetype of the mandala on the example of the Ukrainian Sinologue's Yaroslava Shekera (1982–2019) art works. The very fruitful and diverse activity of the sinologist is analyzed; due to the synthetic nature of the artist's work, her verbal and non-verbal works are studied. The key attention is focused on the knitted mandalas presented by this sinologist (the photos from her archive, in 2018, were transferred to the author of the study). The mandala in Ya. Shekera's artistic heritage is comprehensively analyzed for the first time. The achievements of comparative, mythological, symbolic, Jungian analysis are used. The pictorial samples of the sinologist are taken into account mainly. Attention is drawn to the coloratives, which are an example of both Chinese and Ukrainian symbols. An attempt is made to analyze the interaction of Ukrainian and Chinese motives, to single out elements of the West and the East – according to the analysis that Carl Gustav Jung applied to the mandalas. It was found that the example of the Ukrainian sinologist is not easy to do because of the harmony and diversity of her worldview, as well as Ya. Shekera's biography. In Ya. Shekera's art works the leading symbols are singled out: cross, star, flower, square, rhombus, circle. The intertwining of Chinese and unconscious Christian (as well as local Ukrainian ones) symbols has been clarified. In particular, this is evident in the example of the shape of the star of Bethlehem. The colors indicate either subtle transitions or contrasts. An excursion into Chinese symbolic based on the works of Ya. Shekera is given, as symbols common to several cultures may have a different meaning. Unconscious imitation in the form of the mandala like a shaman's drum and a Dreamcatcher through archaic motifs and traditions of shamanic cults has also been observed. Unexpectedly, the example of solar symbolism revealed similarities with Slavic, Baltic and other symbols due to the archetypal nature of the sign. A similar trend is observed in the example of the cross as an archetypal symbol. In the art works of Ya. Shekera, the cross is often the basis of the mandala. Lunar symbolism is analyzed according to the imagery of the Chinese mythology. The powerful national unconscious as a factor and driving force of the sinologist's creativity is revealed.

Key words: mandala, archetype, symbol, myth, sacral, archetypal bottom.

© 2021 O. Smolnytska; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of *The Chinese Studies*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

МАНДАЛА У ТВОРЧОСТІ ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ: СИНТЕЗУВАННЯ АРХЕТИПІВ

О. Смольницька

У статті досліджується архетипний символ чи архетип мандали на прикладі творчості української китаїстки Ярослави Шекери (1982–2019). Проаналізовано дуже плідну і різноманітну діяльність синологині; у зв'язку із синтетичним характером творчості діячки досліджуються її вербальні та невербальні твори. Ключова увага зосереджена на плетених мандалах, презентованих цією китаїсткою (світлини із її архіву, у 2018 р. надані для використання авторці дослідження). Мандала у художній спадщині Я. Шекери вперше аналізується, причому комплексно. Застосовуються здобутки компаративного, міфологічного, символічного, юнгіанського аналізу. До уваги беруться переважно образотворчі взірці синологині. Звертається увага на колоративи, які являють собою приклад і китайської, й української символіки. Здійснюється спроба проаналізувати взаємодію українських і китайських мотивів, виокремити елементи Заходу і Сходу – згідно з аналізом, який Карл Густав Юнг застосовував до мандал. Виявлено, що на прикладі української китаїстки це нелегко зробити через гармонійність і багатоманіття її світогляду, як і біографії. У роботах Я. Шекери виокремлено провідні символи: хрест, зірка, квітка, квадрат, ромб, коло. З'ясовано переплетення власне китайських і несвідомо християнських (як і окремо українських) символів. Зокрема, це помітно на прикладі форми віфлеємської зірки. У кольорах зазначено або тонкі переходи, або контрасти. Наведено екскурс у китайську символіку за працями Я. Шекери, оскільки символи, спільні для кількох культур, можуть мати інший зміст. Також помічено несвідоме наслідування (формою мандали) шаманського бубна і ловця снів через архаїчні мотиви і традиції шаманських культів. Несподівано виявлено на прикладі солярної символіки подібність зі слов'янськими, балтійськими та іншими символами через архетиповість знаку. Аналогічна тенденція спостерігається на прикладі хреста як архетипового символу. У роботах Я. Шекери хрест – це часто основа мандали. Люнарна символіка проаналізована відповідно до образності китайської міфології. Виявлено потужне національне несвідоме як чинник і рушій творчості китаїстки.

Ключові слова: мандала, архетип, символ, міф, сакральне, архетипне дно.

Компаративний аналіз пропонує різні підходи для висвітлення сходознавчих проблем, у тому числі китаїстики. Цікавим матеріалом у цьому плані може бути творчість фахової китаїстки *Ярослави Шекери* (1982–2019). Кандидатка філологічних наук, вона була доценткою кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Діячка відома як науковець, а також перекладами з різних варіантів китайської мови на українську (вірші, проза, літературна критика класиків і авторів ХХ ст.: [Шекера 2000], [Хрестоматія... 2010], [Шекера 2013], [Смольницька 2020b]; на російську для наукового ілюстрування: [Шекера 2007]), поетичними збірками (також уславилась як переможниця різних літературних конкурсів, причому уславилась досить рано [Смольницька 2019b]: «...із дванадцяти років пишу вірші, трохи й прозою гралася...» [Інтерв'ю з перекладачем: 29. Ярослава Шекера]), укладеними хрестоматіями китайської літератури, а ще – як мисткиня (про що докладніше – нижче), відома виставками і майстер-класами. Я. Шекера поєднувала кілька напрямів творчості, тобто наукову, художню, музичну, перекладацьку, видавничу, викладацьку діяльність (детальніше: [Шекера Ярослава Василівна], [Смольницька 2020a], [Смольницька 2020f]). Із хобі (які скоріше нагадували серйозну діяльність) можна назвати

солодку кулінарію (як і готування взагалі), подорожі; варто згадати і практикування йоги, медитування. Теорія часто поєднувалась із практикою – наприклад, Я. Шекера, застосовуючи знання, була і редакторкою, й ілюстраторкою (її можна назвати і дизайнером). Діяльність синологині така багатогранна, що неможливо висвітлити все в одній студії.

Наукові дослідження і виступи Я. Шекери передусім пов'язані з Україною та Китаєм; можна згадати і численні подорожі (у тому числі й стажування, і мандрівки до Китаю, Індії та інших країн, спілкування з носіями китайської мови), інтерес до інших культур і змалювання Сходу як сутності, а не як екзотики, у спогадах та інших текстах. Із практичної діяльності можна зауважити і режисерську активність: організовані Я. Шекерою вистави з її студентами – китайською мовою, із класичного китайського репертуару (розповіді з особистого спілкування). Як поетка вона була білінгвою, пишучи вірші українською та китайською мовами, причому така двомовність виглядає органічно. Узагалі одні з ключових слів для розуміння творчого методу цієї діячки – *гармонійність, природність, органічність, пізнання* (останнє – і пізнання себе в іншій культурі, як і пізнання іншої – китайської – традиції, тобто тут можна казати навіть про *філософію перекладу*). Наприклад, у власному перекладацтві Китаїстка не бачила нічого дивного, бо почала як поетеса, а далі взялася перекладати українською китайську лірику [Інтерв'ю з перекладачем: 29. Ярослава Шекера]. Отже, відбувся гармонійний перехід, бо власний твір пов'язаний із бажанням утілити задум у перекладі, відтворити інший текст українською.

Аналіз наукової, письменницької, художньої, перекладацької діяльності Я. Шекери виконується у рамках досліджень Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського (далі КЛМММР). Із практичного аспекту можна назвати традиційні музейні заходи «Розповіді про неспокій» (у форматі яких виступала Я. Шекера 6 грудня 2018 р. [Філософська лірика середньовічного Китаю... 2018], [Смольницька 2018]; 24 жовтня 2019 р. було організовано вечір її пам'яті [Смольницька 2019b]), уперше доповнені сходовознавчою специфікою. Подальший архетипний аналіз пов'язаний із діяльністю КЛМММР – зокрема, читанням у цьому музеї (авторкою пропонованого дослідження) лекції пам'яті українського психоаналітика Ніли Зборовської (1962–2011) «Квіти для Ніли» (26 липня 2018 р.), де, зокрема, акцентувалося на юнгіанстві та, зокрема, і мандалі (у контексті творів Я. Шекери: [Смольницька]).

Китаїстка розглядала свою діяльність як передавання власному народу особливості іншої (китайської) культури. Так, 2010 р. Я. Шекера стверджувала: «Так, можу з певністю назватися перекладачем, але це – для душі. Так, як і наука – синологія. Приваблює неоціненна можливість доторкнутися до іншої культури і донести її загадки до співвітчизників. А ще – окрилення успіхом, коли вдається передати – хоч частково! (бо повністю адекватний художній переклад неможливий у принципі) – тонкощі іноземного поетичного тексту, а отже, і світогляду іншого народу» [Інтерв'ю з перекладачем: 29. Ярослава Шекера]. Те ж саме – про трансляторську місію – можна сказати про художню творчість синологині.

Провідні терміни для розуміння специфіки творчості Я. Шекери – *архетип* і *символ*. Китаїстка (особливо це помітно в останні роки її діяльності) тяжіла до вивчення здобутків філософії, релігієзнавства, психології тощо, тобто не обмежувалася філологією. Відповідно, її здобутки треба розглядати у комплексі кількох галузей або «на стику». Оскільки китайська культура базується на ієрогліфах, тобто символах, які передають *поняття*, слід урахувати ве-

---

лику роль несвідомого у творенні. Тому, наприклад, китайська лірика позірно проста, але насправді кожний ієрогліф у ній – цілий світ (Я. Шекера досліджувала і трансформацію символів у кожній добі), інакше це може сприйматися непідготовленим реципієнтом просто як мила замальовка (часто – пейзажна). Так само треба знати символи і розшифровувати їх, вдивляючись у китайські картини, гравюри, мандали тощо (узагалі – східне мистецтво).

У роботах Я. Шекери впадають у вічі архетипні кольори, фантазія, чіткість графіки та взагалі пошуку виходу із поставленої мисткинею ситуації. У зв'язку з цим варто дослідити архетиповий символ чи архетип *мандали*.

Мета статті – дослідити мандалу в роботах Я. Шекери, застосувавши архетипний (юнгіанський) аналіз. Відповідно, мета передбачає **завдання**: 1) стисло пояснити особливості мандали в юнгіанстві, розглянувши пов'язані з нею символи лотоса, троянди, хреста, кола тощо; 2) з огляду на синтетичність творчості китаїстки звернутись і до її текстів (вибраних поетичних перекладів); 3) дослідити чинник несвідомого у текстах і образотворчих артефактах Я. Шекери; 4) зіставити можливості юнгіанського аналізу в застосуванні до специфіки плетених мандал; 5) проаналізувати гіпотетичний вплив шаманізму та різних культур на ці мандали; 6) дослідити символіку геометричних фігур і кольорів у цих роботах, зробивши акцент на китайській міфології.

Мандала дослівно на санскриті означає «коло» [Юнг 2013, 470]. Вона формою нагадує лотос, троянду тощо [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 304] – не дарма «троянда, західний еквівалент лотоса» [Юнг 2013, 481], а лотос означає жіноче начало [Там само]; Я. Шекера на прикладі «Пісні Січжоу» пояснювала про згадуваний ліричною героїнею у цій поезії лотос: «Наприкінці літа звичайно збирають лотоси, чим і займається жінка (слово «лотос» омонімічне до «любов»)…» [Хрестоматія... 2010, 114]. У «Пісні Січжоу» сказано: «Вийду червоні лотоси в річці збирати. // Лотоси в озері рву, а вже й осінь на світі…» (тут і далі переклад із китайської у цитованій хрестоматії – Я. Шекери), іменник «лотос» китайською омонімічний і до дієслова «любити» [Там само], а «насіння лотоса» «омонімічне до слова “коханий”» [Там само]. (Також Карл Густав Юнг наводив слова Ямвліха: «...єгиптяни зображали бога, господаря світу, зазвичай сидячим у лотосі» [Юнг 2013, 419]; тут «бог» із малої літери, бо мається на увазі політеїстичне божество). «Троянду і лотос зображують здебільшого чотирипроменевими і, таким чином, указують на квадратуру кола, тобто на протилежності у їхньому поєднанні» [Там само, 481]. Ключове поняття творчості Я. Шекери – *медитація*, а у мандалі «створюється фокус для медитації» [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 305]. Мета мандали – як східці: просування до внутрішнього центру [Там само]. «Упорядкована цілісність» закодована у колі, квадраті, хресті чи відтворюється «комбінацією кола з фігурою, яка ділить його на чотири частини (хрест, ромб, квадрат, вписані у коло)» [Каширина 2005, 218]. Мандала – символ Самості, це «коло чи німб святого» [Там само], вона «й справді є «оком», її структура символізує впорядковуючий центр несвідомого» [Юнг 2013, 434]. І, безперечно, архетип неможливий без сновидіння, тому якщо сниться щось подібне до мандали, це означає віднайдення «нової цілісності та повноти життя» [Каширина 2005, 219]. (Детальніше дещо про мандалу: [Астаф'єв 2009], [Данилова та ін. 2020], [Смольницька 2017b], узагалі цей архетипний символ уже популярний як об'єкт дослідження в українській гуманітаристиці). Роль несвідомого у мистецтві як арт-терапії розкривається у спостереженні самого

К. Г. Юнга: «Їхні малюнки діють не тому, що вони походять з їх власної фантазії, а тому, що пацієнтів вражає той факт, що їх суб'єктивна уява породжує закономірні мотиви і неочікувані символи, і вони виражають таку ідею і факти, які свідомості схопити не є легко» [Юнг 2013, 478].

Якщо аналізувати символи, із яких складається мандала, то це можуть бути *хрест* і *коло*. У першому випадку це *чоловіче*, у другому – *жіноче*, поєднання обох аспектів, «єдність і тріада» [Топоров 1992, 14]. Так само чоловіче – це *квадрат*, а жіноче – *коло* [Топоров 1991, 631]. Квадрат у роботах Я. Шекери – це, наприклад, фото 20.

Зауважимо архетипний аспект творчості української китаїстки. Помітно надзвичайно розвинуте національне несвідоме, звідки – *чуття символів*. Наприклад, Я. Шекера практикувала вироблення витинанок – у тому числі оформлюючи власні збірки віршів і перекладів [Шекера 2000] (окремі витинанки були посмертно опубліковані у добірці перекладів синологині з класичної китайської поезії, часопис «Наш український дім»: [Смольницька 2020b, 135–137], – ляльок-мотанок тощо, а ще плела мандали (про останнє – детальніше нижче). Важливо те, що у мисткині (за її усними свідченнями) всі ці витвори були плодом *власної уяви, а не копіюванням готових зразків*. Ключові мотиви в образотворчих і вербальних витворах цієї мисткині – *видіння, сновидіння, своєрідний сон наяву*. Отже, бачимо наголошення на інтуїтивному чиннику. Вербальна і невербальна творчість часто поєднувалася, цебто картина (мандала, витинанка тощо) могла стати продовженням вірша чи іншого писаного твору (чи виступ, вірш чи переклад – музики, гри на сопілці тощо), або ж текст «продовжував» картину чи інший образотворчий шедевр. Цікаво простежити еволюцію образності та символіки у творчому пошуку авторки. В Я. Шекери рання лірика часто – приклад звернення до рідної української демонології [Смольницька 2020a], але вже помітні й поривання до китайської філософії, згодом повніше (світоглядно) презентовані у зріліших текстах ([Шекера 2020], [Смольницька 2020d], [Смольницька 2020e], [Смольницька 2020f]). Чуття символіки Я. Шекерою дозволяє глибше зрозуміти синологічний зміст у несвідомому науковиці – адже китайська культура базується на ієрогліфах та несвідомому. Звідси і прагнення ліричної героїні інакше збагнути зв'язок реальності та уяви – точніше, знайти реальність в обох площинах і навіть зосередитися суто на власному внутрішньому світі (це вже у китайській духовній традиції буддизму).

Специфіка і образотворчих артефактів, і поетичних текстів китаїстки – лаконізм, «принцип айсберга», часто імпліцитна символіка. Це, за формулюванням Н. Зборовської (яка застосовувала психоаналіз до літературних творів), – *архетипне дно* [Зборовська 2003, 365]. Упадають у вічі прихований (але сильний) внутрішній темперамент, яскрава фантазія. Я. Шекера як синолог пояснювала різницю у принципах поетичного натхнення: якщо європеець сублимує неспокій, то китайський поет (у тому числі буддійський чернець-відлюдник) творить у внутрішньому спокої [Філософська лірика середньовічного Китаю... 2018] – недарма медитація є атрибутом такого творення. Тому Я. Шекера неодноразово поверталася до тем усамітнення, заглиблення, споглядання, спокою.

Зазначимо: якщо пацієнти К. Г. Юнга (як і сам аналітик) *малювали* мандали, то Я. Шекера саме *плела*. Як сама мисткиня свідчила не раз у приватному спілкуванні, вона робила це на зубочистках, тобто винайшла ще один прийом (до того вироблення мандал – це: малювання, креслення, будівання з піску [Енциклопедія. Символи, знаки, еμβлемы 2004, 305]), а ще їх «виготовляють

у вигляді скульптур чи витанцьовують» [Юнг 2013, 546]. Стосовно техніки вироблення цих мандал: з одного боку, мисткиня була обмежена через неї вибором засобів для вираження задуму, але з другого – знаходила нові цікаві можливості. Це треба враховувати під час аналізу робіт. Так, у даному разі слід звернути увагу на *барви* використаних ниток. Упадає у вічі, що художниця брала для центру мандали переважно два кольори, які то контрастували (блакитний – жовтий, червоний – чорний, червоний – білий), то являли собою перехід (рожевий у бордовий чи малиновий, блакитний у синій – фото 17). Проте кількість барв могла варіюватися, оскільки Я. Шекера застосовувала відтінки (червоний – пурпуровий, як на фото 11; блідо-жовтий – жовтий, синій – блакитний, зелений – салатовий, тощо; приклад – фото 2, 8, 10, 12, 15, 31 тощо).

Помітні начебто прості формою мандали. Зокрема, такі типи у художниці можна назвати «зірочкою» та «сніжинкою» (фото 1-4), є також ромби (фото 8, 10, 14 та ін.), але насправді витвори китаїстки складніші, попри зовнішню простоту форми. Як узагалі китайська культура, вони побудовані на імпліцитній символіці. Фактично кожний символ тут вимагає розшифрування. Наприклад, ромб у суто китайській традиції – одна із восьми коштовностей чи скарбів (як і дзеркало, книги тощо) [Енциклопедія символів 2008, 453], а отже, потрібний ретельний компаративний аналіз кожної деталі у роботах синологині.

К. І. Юнг, досліджуючи мандали своїх «аналізантив» [Юнг 2013, 436], з'ясував, що у цих роботах є від «західного» мислення, що – від «східного», а що – імітацією або впливом тієї чи іншої культури (під час досліджень він часто звертався до різновидів буддизму, у тому числі китайської традиції, тощо). Один із прикладів – жінка, умовно названа вченим «панна Х» [Там само, 372] та «пані Х» [Там само, 375-468]. Про одну з намальованої нею мандал аналітик писав: «Однак тут не можна провести паралель із буддійським Сходом, адже мандала поділена на верхню і нижню половини. Зверху, у вигляді оболонки кулі, світяться барви веселки, а знизу оболонка складається із коричневої землі» [Там само, 437] (схожі барви є у роботах Я. Шекери – фото 5, 21 і 31), і далі висновок: «Це не є малюнок буддійського святого, а – вихованої у християнстві західної людини, світло якої кидає темну тінь» [Там само, 437]. Проте далі, пишучи про наявне у тій мандалі «світло-оранжеве поле» [Там само], аналітик зазначав про відповідність кольору одягу буддійських монахів (хоча й несвідоме застосування панною Х такої барви [Там само]), і, зрештою, про «західне» і «східне мислення: «...біле не може існувати без чорного, а диявол – без святості. Протилежності є братами, від яких Схід намагається звільнитися за допомогою його *nirvandva* (вільний від двох) і *neti-neti* (ні це, ні це, тобто ні це і ні те), або ж які він, як-от у даоїзмі, моторошно враховує» [Там само, 437]. (Як відомо, Я. Шекера була обізнана з даосизмом).

Колоративи мандал Я. Шекери являють собою приклад несвідомого (хоча інколи свідомого) синтезування української національної символіки, поєднаної з китайською та іншими. Наприклад, у кількох сучасних творах – (світлинах, надісланих авторці пропонованого дослідження – фото 6, 10, 16, 23, 31) – роботах 2016–2018 р. – помітно переважають блакитно- або синьо-жовті барви. (Це, звісно, українські національні кольори, а можна ще згадати православну традицію, відому мисткині: на іконі св. Софії переважають саме блакитні та жовті тони [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 513]). У зв'язку з жовтизною можна згадати не раз досліджуване К. І. Юнгом на прикладі мандал золоте світло [Юнг 2013, 434]. У китаїстки є принаймні один взірць

червоно-чорної мандали (фото 7). Отже, в обох випадках в Я. Шекери це явні українські національні архетипи. Спостерігаються й окремі біло-рожеві мандали (фото 9, 30). У цих барвах переважно не помітно контрасту, натомість це перехід кольорів чи відтінків. Тобто у наведених випадках мисткиня обирала пастельні тони.

Водночас в окремих роботах є вибір і на користь контрасту. Наприклад, це поєднання бірюзового кольору з рожевими кінчиками мандали (фото 28). Узагалі аналіз кольорів у роботах Я. Шекери являє собою складне завдання, оскільки кожна барва має безліч трактувань у різних культурах, і слід обирати, якого дотримуватися, що «відсікати» (наприклад, впливу античності або католицького містицизму тут на перший погляд не помітно, тощо). Отже, у дослідженні здійснювався певний відбір.

Якщо розглядати ці кольори крізь призму суто китайської символіки, то спостерігаються цікаві та чіткі факти: центр – *жовтий*; *білий* – захід, *чорний* – північ, *блакитний* – схід, *червоний* – південь [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 519]. Узагалі чим зовні простіший колір (а відтак, він іще архетиповіший), тим важче з'ясувати його значення і тлумачення у конкретному контексті – скажімо, контраст білого і чорного, червоного і білого або чорного (чи всі ці три барви, як на фото 20) тощо. Про білий колір як один із таких прикладів можна припустити, що в Я. Шекери, яка вивчала релігійні традиції Індії (не кажучи про інші країни), це «країна живих» або рай [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 520]. Але цим значення білості – у тому числі в аналізованих мандалах – не вичерпується.

Стосовно *форми* мандал: окрім згаданих вище типів, є фото 13: форма восьмикінцевої (тобто Віфлеємської) зірки, давно вписаної в українську культуру. Відповідно, виникає асоціація з Різдом, ходінням зі «звіздою». Отже, тут авторка тяжіла до *християнської символіки*. Але число 8 викликає асоціації й із китайською традицією: цілісність, «вісім радостей людського існування», тощо [Енциклопедія символів 2008, 69], вісім безсмертних, вісім коштовностей (скарбів) [Там само, 453]. Цікаве рішення: біла віфлеємська зірка – верхній шар на кольорових переплетеннях мандали, загалом упадає у вічі біле і жовте, що нагадує сонячну символіку, а також *яйце* як універсальний символ Всесвіту і народження. Те ж саме помітно у мандалі, де по центру – зелений хрест (фото 10). (Нижче – про символіку зеленого кольору). Водночас *хрест* є інтернаціональним архетиповим символом. Так, він (окрім християнського значення) здатний означати чотири сторони світу тощо, це Світове Дерево [Топоров 1992, 12] (вісь), символ людини «чи антропоморфного божества» [Там само, 12]. (Так само Світове Дерево зображувалося на шаманських бубнах [Басилов 2008, 45]). Тобто це й основа – у тому числі аналізованих мандал. У китайській традиції Приваблення Удачі (Везіння) змальовується як «хрести з божественними обличчями» [Енциклопедія символів 2008, 456]. Також у Китаї хрест означає число 10, а 3 хрести – 30 або «покоління» [Топоров 1992, 13].

Є зірка у формі мандали (цебто навпаки: не зоряний символ вписаний у мандалу, а – мандала у зірку! – фото 18-20). Цим роботи Я. Шекери відрізняються від, скажімо, намальованих К. Г. Юнгом мандал, бо, наприклад, на одній із таких зірка – у центрі, та й самі намальовані там символи на кожному кінці – антропоморфні [Каширина 2005, 219]. Звичайно, можна розглядати зірку і як символ людини, але наскільки це правомірно у роботах китаїстки?

Також у здобутках Я. Шекери є мандали, помітно схожі на шаманський бубон, а також інший шаманський атрибут – амулет під назвою *ловець снів* або

пастка для сновидінь (фото 15, 18-19, 25). (Відомо, що шаманізм досі добре зберігся: «У Китаї у народних культурах» [Басилов 2008, 44], і у багатьох інших народів – як загалом в Азії [Там само]). Цим амулетом відганяють злі сни, хвороби (а відтак, злих духів); індіанський за походженням, цей артефакт давно став маскультом, але в Я. Шекери вражає і виконанням, і розумінням сутності, призначення такого амулета. Отже, ці мандали у китаїстки – і приклад *арт-терапії* (навіть автоарт-терапії – не дарма Н. Зборовська розглядала психоаналітика як «пораненого цілителя») [Зборовська 2003, 12], наводячи як аргумент міф про бога лікування Асклепія, який «заснував лікувальне святилище на згадку про власні рани і страждання» [Там само]; також, про поезію та переклад: [Смольницька 2019а]); узагалі про роль мандали в арт-терапії вже є вітчизняні дослідження [Фалько та ін. 2017]. Загалом шаманські культури (адже архаїчні культури відомі продуманою, виписаною графічно символікою), безперечно, містять імплікатури. Від візуального образу спостерігається перехід до вербального та невербального дійства, а саме – *камлання* (нагадує про синтетичність мистецтва у шаманів, жерців та інших), тобто релігійного екстазу, творчості. І, оскільки в історії відомі шаманки, то логічне звернення до фемінінної рецепції шаманізму. Так, у Маньчжурії знані «Переказ про Нішанську шаманку» і малюнок-портрет цієї діячки [Басилов 2008, 47, 50], і такий приклад не один. Оскільки всі аналізовані мандали саме плетені, то вони можуть бути і не зовсім правильної форми, а також нагадувати павутиння, сильця, пастки і взагалі – заплутаний, проте і водночас по-своєму логічний космос. Асоціація з ловцем снів виникає і завдяки довгим ниткам (завдяки яким вішають мандали); зовні це схоже і на ладанки, і на старообрядницькі лестовки. Отже, загалом спостерігається синтезування різних культурних традицій.

Сам шаманський бубон – це життя шамана і сила [Басилов 2008, 41]. Як відомо, шамана обирають духи, і він (на противагу жрецьким та іншим причетним до сакрального) спілкується саме з духами; до того обранець зазнає пересотворення [Басилов 2008, 34] – тобто відбуває повноцінну та болісну ініціацію. Синтетичність творчості Я. Шекери (взаємозв'язок вербального і невербального, перехід від тексту чи вимовленого вголос твору до образотворчого артефакту чи музики) нагадує архаїчні практики.

Оскільки «мандала» означає «коло», то можна звернути увагу на солярний і люнарний лики. Так, в Я. Шекери є мандала, яка формою явно нагадує сонце (фото 29). Отже, це *солярний* символ. Схоже є у витворах слов'янського різьблення (свастика, сварга тощо, як-от на прядках; на деяких роботах китаїстки нитяна основа нагадує й індійську свастику) чи вишивки; можна згадати литовські «сонечка» (поєднання *хреста і сонця*; до речі, Я. Шекера відвідувала Литву). Тут може не йтися про прямі впливи, але є спільне – архаїчне дно, праревні, творчо оброблені мисткинею. У зв'язку з юнгіанством: сам аналітик зазначав, що досліджувані ним мандали мали, зокрема: «Центр, що виражений сонцем, хрестом, зіркою: переважно чотири, восьми- чи дванадцятипроменевою» [Юнг 2013, 478]. А *люнарний* символ (Місяць) так само виразно презентований у китайській культурі та творчості Я. Шекери. Це і просто лик богині (або ж біла яшма), і світило, і віддзеркалення у воді, тощо. З міфологічного пантеону місячні божества різноманітні (докладний аналіз люнарних символів на прикладі китайської лірики: [Шекера 2007]). У Китаї Місяць пов'язаний із безсмертям. Загалом ніч як п'ятьма, місяць і пов'язане з ними означають сферу несвідомого, розвинуту в китаїстки.

Інший символ – *квадрат*. Він може означати 4-членні системи типу «вогонь – вода – земля – повітря», опис Всесвіту, напрями, центр, у Китаї – чотири пори року, чотири соціальні класи, чотири ранги, світове древо тощо [Топоров 1991, 630]. Важливо врахувати, що квадрат – це і шаманські карти або чотиричастинні бубни [Там само]. А, отже, це мандала. У випадку квадрата: у доробку Я. Шекери це мандала різних веселкових барв, де чітко продумані геометричні фігури: на фото 29 бузково (чи фіолетово-)рожевий квадрат вписаний у хрест (останній – білі зубочистки, загалом ця основа нагадує «кістяк», вигідно виділяючи білим тлом безпосередньо кольорові нитки). У квадраті – райдужне коло, в якому превалюють блакитний і жовтий кольори (тобто національні). Завдяки формі мандали та спектру виникають асоціації із сонячним спектром (веселкою) та взагалі символом сонця. Ця робота, в якій – майже весь спектр кольорів (окрім зеленого), – дуже ретельно виконана. Або фото 27 – білий квадрат і вписані у нього інші барви. Сам квадрат як геометрична фігура (причому повторювана!) – атрибут буддизму. Наприклад, одна з буддійських мандал (намальованій клейовими фарбами чи ретельно витканій, кольорова гама – тепла: відтінки брунатного, червоного і жовтого) – це квадрат, вписаний у коло; центр – знову коло, перехрещене лініями, наче ґратами [Каширина 2005, 219]; складність нагадує виконання Я. Шекерою окремих мандал. Те ж саме – в Юнгових пацієнтів, бо з-поміж їхніх мандал: «Квадратура круга у вигляді кола, вписаного у чотирикутник, чи *vice versa*» [Юнг 2013, 479].

Квадрат наявний і в іншій мандалі китаїстки (фото 30), де переважають білий, рожевий, бузковий – останній на фото 19 (чи фіолетовий) кольори: ця геометрична фігура вписана у центрі. Квадрат – двох барв (точніше, відтінків) фіолетового і вирізняється на біло-рожевому тлі. Аналізована мандала зроблена так само тонко і чітко. Вона формою нагадує квітку (у китайському стилі), що створює асоціації з лотосом, камелією, хризантемою (символом довголіття [Шекера 2013, 24]) та іншими символами Піднебесної (так само – у пацієнтів К. І. Юнга [Юнг 2013, 478]). Подібність до квітів тут – і завдяки кінчикам мандали, які схожі на пелюстки. Але перша асоціація – водяна квітка. На фото 26 – чітка мандала-лотос із явним натяком на цю квітку, вписану в червоно(бордово-)чорний ромб. Аналогічно – у мандалі (фото 32): на ній навіть виразніше помітно натяк на квітку, оскільки кінчики – темно-зелені, тобто схожі на листя лотоса чи латаття (а у центрі – умовна квітка; схожий принцип – фото 11, блакитно-сині барви у мандалі, яка нагадує квітку: фото 17). Отже, виростаючи з несвідомого (води, намулу, бруду, узагалі дна), пробуджується і формується архетип. Як писала сама китаїстка, розшифровуючи символ квітки лотоса, це: «1) ...чистота, яка виростає з багнюки (зумовлено природними умовами існування рослини); 2) символ дхарми (буддійського вчення): традиційно Будду зображують сидячим на квітці лотоса; 3) еротичний підтекст: довге тонке стебло, що глибоко входить в *інь*-ську стихію води» [Там само, 23]. Кількість кінчиків (фото 32): найнижчий ряд (основа на зубочистках, біле нитяне «дно») – 4, форма ромба; на ньому шар із кольорових ниток (блідо-рожевих) – так само 4; центральний шар – листя – 8, що нагадує восьмикінцеву зірку, тобто Віфлеємську. Ця робота дуже тонка.

Інша мандала (фото 31) – різнокольорова, під назвою «У Космачі». Вона виконана гуцульськими нитками, товстими – вочевидь, вовняними, спеціально для плетення (капчурів та інших елементів одягу), – і цим відрізняється від інших мандал (де нитки тонші). У цій роботі тони – від зеленого до брунатно-

---

го, жовтогарячого, білого, пурпурового – до поєднання блакитного і жовтого. Основа – великий квадрат, на якому – менший, вписаний у ромб. Ця складна робота нагадує тибетські мандали. Загалом тут 9 барв (але не рахуючи відтінків). Мисткиня досягає переходу тонів, тому синій вигідно переходить у блакитний, і взагалі барви не зливаються. Зазвичай використовували зубочистки – це дві перехрещені, тобто основа – знову ж таки хрест.

Ті ж самі нитки і кольори використані для мандали, свідомо сплетеної як квітка (фото 12). Але на білому і бірюзовому ромбах – брунатна, жовтогаряча, сіра, біла, салатно-зелена барви. Тут авторка застосовує різні відтінки білого, що нагадує українську техніку вишивки білим по білому. Брунатний, жовтогарячий і сірий кольори гарно контрастують, а водночас перші дві теплі барви можна вважати варіаціями одна одної. Брунатний та інші відтінки теплих барв – атрибути буддистських мандал. *Жовтогарячий* у китайській традиції від кольору полум'я, жорстокості та егоїзму став барвою одіння Будди і буддистських монахів-аскетів [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 513] (тому, вочевидь, китайка надавала останнього, сакрального, значення у мандалі), *жовтий* – сонце, імператорська (божественна) влада [Там само, 514], тощо.

Колоративи у цих мандалах багатозначні, оскільки можуть бути як архетиповими, так і суто українськими або суто китайськими (чи, вірогідніше, поєднанням різних традицій). Так, тут важко з'ясувати значення *фіолетового* кольору (найвиразніше – фото 23, деталі – фото 1-2, 14, 18, 30), бо найчастіше наводять його християнське (специфічно католицьке) значення – церковну символіку: жертвна кров; пурпур; Адвент; покаєння; Христові страсті, мудрість і любов, тощо [Бидерманн 1996, 284-285]; але фіолетовий відповідає й «ностальгії та пам'яті» [Енциклопедія. Символи, знаки, емблеми 2004, 513]; загалом це колір психіки, містицизму. *Бірюзовий* (фото 28) – небесний колір: зелена бірюза – символ Юпітера, блакитна – Венери (відповідно, чоловічого і жіночого аспектів); царський атрибут, оберіг; загалом східна конотація [Бидерманн 1996, 27]. *Зелений* (фото 10, 15) викликає більше визначених асоціацій: це позитивний символ, який означає надію, рослину зелень (тобто життя, весняне пробудження), Сонце тощо; у Китаї та інших країнах побачити зелений колір уві сні було добрим знаком; також у китайській традиції контраст зеленого і білого – дуалізм: в алхімії зелений дракон – *інь*, білий тигр – *ян* [Там само, 93-94]. Якщо дотримуватися такої гіпотези, то символіка *інь-ян* наявна у мандалах синологині. Це особливо цікаво, оскільки в цих роботах протиставляються не чорний і білий кольори, а саме зелений і білий. *Синій* колір, як відомо, у давньоєгипетській, індійській, європейській (античній, біблійній та ін.) традиції, – небесний, але у китайській – складніше: там із синім часто пов'язані негативні асоціації [Бидерманн 1996, 243], а ще: «Спочатку в китайській мові не було слова на позначення синього кольору, а слово «чинь» позначало всі нюанси кольору від темно-сірого через синій до зеленого, подібно до «шляху вченого, який при світлі лампи сумлінно вивчає науки» [Там само]. (Імовірно, ці факти пов'язані з фізіологією – кольоровим сприйняттям). Сучасне слово «лан» означає «індіго»; можна навести факти про Китай, де «елемент «дерево» стоїть в одному ряду зі словами «схід» і «синій колір» [Там само]. Підсумовуючи: синій та зелений – це і кольори бірюзи та води [Там само, 244]; в одній із мандал, аналізованих К. Г. Юнгом, контрастували «живий, світло-червоний колір, а чотири вихри, здебільшого, – прохолодну, зеленувато-блакитну барву, яка для аналізованої має значення «води». Це могло б бути пов'язане із рухом уліво, оскільки вода є популярним

символом для несвідомого. Зелений колір центру означає життя у хтонічному сенсі» [Юнг 2013, 414]. Загалом синій колір не надто поширений у мистецькій традиції (починаючи з первісної) [Бидерманн 1996, 244]. (Докладніше про символіку цього кольору: [Смольницька 2017a]). Про кольори у мандалах: можна простежити взаємозв'язок і з перекладеними Я. Шекерою текстами. Зокрема, це вже цитована «Пісня Січжоу», де сказано: «Низько схиляюсь і лотоса сім'я беру – / Наче вода, зерня те смарагдове і чисте» [Хрестоматія... 2010, 115]. Отже, вода=чистота – смарагдового кольору. Але, як пояснювала перекладачка, епітет «смарагдове» може бути і «синій; зелений; чорний» [Там само]. Якщо звернутися до інших джерел: Святе Письмо також було добре знане Я. Шекері як християнці, і можна звернутися до біблійної символіки кольорів і геометричних фігур, але у даному разі з огляду на обсяг дослідження (так само і неможливість за один раз вичерпно розкрити символіку всіх застосованих китаїсткою кольорів) варто зосередитися на синологічному аспекті. Уся наведена багатозначність підказує: не слід випускати можливості створення мисткинею власної символіки, вкладання індивідуального змісту в кожний елемент, у тому числі у колір.

Отже, здійснене дослідження засвідчує перспективність синології в аспекті трансформації китайських мотивів на прикладі української творчості – у даному разі невербальної (образотворчої). В Я. Шекери помітне прагнення синтезувати мистецтва, а, відтак, і символи, заковані у різних жанрах. Ці застосовувані символи та архетипи належать кільком культурам – китайській, індійській, слов'янській та ін. Не завжди легко з'ясувати приналежність конкретної деталі окремій культурі, оскільки, наприклад, солярний символ, поєднаний із хрестом, є атрибутом слов'янської, балтійської та інших традицій, а взагалі – архетиповим, архаїчним. Загалом тут знайдено й християнські відгомони (переважно імпліцитні). Відповідно, особливо цікаво з'ясувати походження мотивів, символів тощо, враховуючи особистий досвід мисткині (наприклад, подорожі). Результат (у даному разі мандала) вражає гармонійністю та позірною легкістю виконання, хоча насправді містить глибоко інтуїтивні символи. Це приклад того, як теоретик переходить у статус практика: маючи ґрунтовну освітню базу і знання різних культур (тобто не замикаючись на українській, китайській тощо, тобто якійсь одній), Я. Шекера позірно легко використовувала різні символи у своїх витворах. Ці мандали певними елементами (як формою чи центром), з огляду на архетиповість, нагадують аналізовані К. Г. Юнгом – наприклад, схожі на квітку, восьмикінцеву зірку тощо, – але містять багато оригінального. Також у сходознавчому аспекті вони і у багатьох деталях китайські, буддійські тощо. Врахуймо й те, що доробок синологині містить набагато більше мандал та інших витворів, іще недоступних авдиторії, а, отже, аналіз мав справу лише з часткою колекції. Проте можна вичленувати: провідними моментами вербальних і невербальних творів китаїстки є архетип, символ, узагалі увага до несвідомого, пізнання – і самопізнання; ґрунтовне вивчення філософії, прагнення гармонійності та рівноваги у творенні. Символіка часто імпліцитна, але одними з головних символів у мандалах і віршах Я. Шекери є Бог (чи божество), Всесвіт. В образотворчому аспекті це зірка або хрест; імпліцитно – квітка (лотос, латаття тощо), але останній символ треба вгадувати. В аспекті китайської та взагалі буддійської традиції він зрозумілий. Часто трапляються притаманні мандалі символи кола і квадрата. Мисткиня прагнула центру. В аналізованому доробку не знайдено зоморфних чи антропоморфних символів, натомість є універсальні (як хрест) чи подібні до світил (зірка – якщо не розглядати її як символ людини; солярні та

люнарні знаки). Безперечно, під час аналізу колоративів (як й інших символів та архетипів) варто з'ясовувати значення кольорів окремо у китайській та окремо в європейській традиціях, що не завжди можливо саме через синтезування мотивів у мисткині. Узагалі постає авторки – інтроверт, її пізнання і спостереження обернені всередину. Робота має перспективу продовження в аналізі інших творів Я. Шекери, у тому числі у плані порівняння зі здобутками інших письменників і митців. Цікаво простежити й еволюцію творчого вибору китаїстки у створенні мандал. У тому числі планується дослідити символіку витинанок цієї мисткині.

Додаток

Світлини мандал Ярослави Шекери

Фото 1

Фото 2

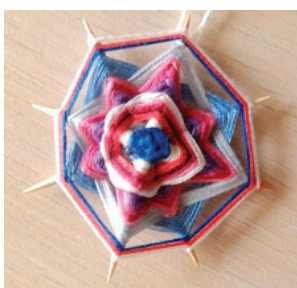

Фото 3

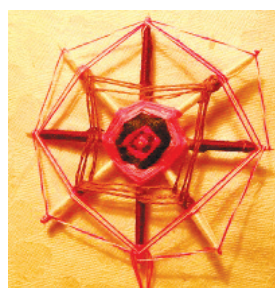

Фото 4

Фото 5

Фото 6

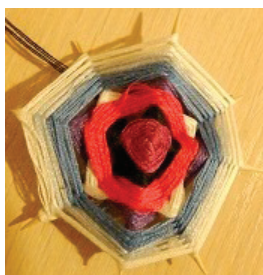

Фото 7

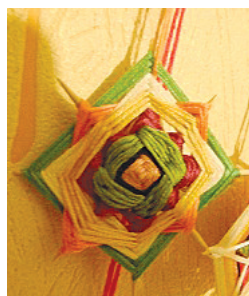
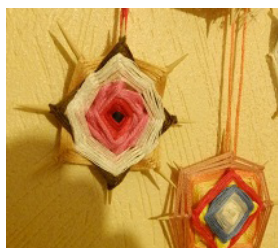

Фото 8

Φοτο 9

Φοτο 10

Φοτο 11

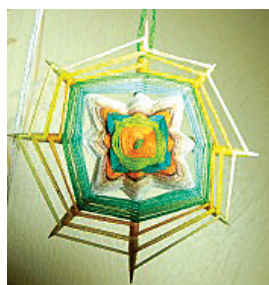
Φοτο 12

Φοτο 13

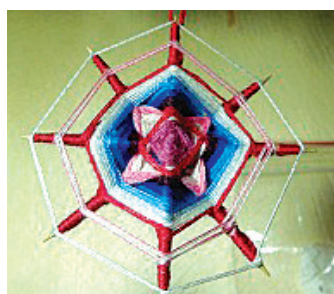
Φοτο 14

Φοτο 15

Φοτο 16

Φοτο 17

Φοτο 18

Фото 19

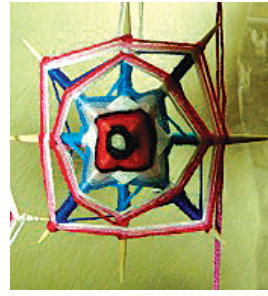

Фото 20

Фото 21

Фото 22

Фото 23

Фото 24

Фото 25

Фото 26

Фото 27

Фото 28

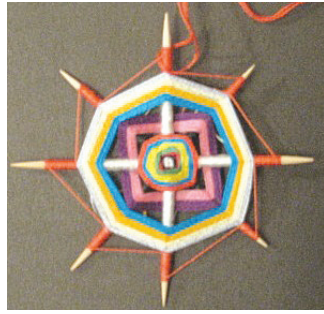

Фото 29

Фото 30

Фото 31

Фото 32

ЛІТЕРАТУРА

Астаф'єв О. Міражний простір модернізму. *Поети «Нью-Йоркської групи»*. Антологія / Упоряд. текстів О.Г. Астаф'єва, А.О. Дністрового; Передм. О.Г. Астаф'єва. Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. С. 34–36.

Басилов В. Шаманство. *Енциклопедія для дітей [Т.6.] Релігії мира. Ч. 1. Традиційні веровання. Релігії Ірану. Іудаїзм. Релігії Індії. Релігії Китаю та Японії / ред. колегія: М. Аксёнова, Д. Володихин, Т. Каширина і др.* 4-е изд., испр. Москва : Мир енциклопедий Аванта+, Астрель, 2008. С. 34, 41, 43–45, 47, 50.

Бидерманн Г. *Енциклопедія символів* / Пер. с нем. Москва : Республика, 1996. 336 с.

Данилова Т. В., Гоян І. М. Декілька слів про Юнга, Самість і мандалу. *Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Psychology*. Vol. 11(1) 2020. С. 71–76, available at: URL : https://www.researchgate.net/profile/Tatiana_Danilova2/publication/346362418_Some_words_on_Jung_self_and_mandala/links/5fc4c0e3a6fdcc6cc684ffd7/Some-words-on-Jung-self-and-mandala.pdf (accessed 09.02.2021).

Зборовська Н.В. Психологія і літературознавство : посібник. Київ : Академвидав, 2003. 390 с. (Альма-матер).

Інтерв'ю з перекладачем: 29. Ярослава Шекера. *WhyTranslator. Literature and Translation. In English, Ukrainian, and Swedish*. Available at: URL: <http://levhrytskyuk.blogspot.com/2010/11/29.html> (accessed 02.08.2019).

Каширина Т., Широкова М. Архетипи. *Енциклопедія для дітей. Т. 18. Человек. Ч. 2. Архитектура души. Психология личности. Мир взаимоотношений. Психотерапия* / Ред. колегія: М. Аксёнова, Л. Петрановская, Т. Каширина і др. Москва : Аванта+, 2005. С. 218–219.

Смольницька О.О. Китайська тематика у Миколи Гумільова і Марії Візі: переклади лірики у неокласичних традиціях. *Китайська цивілізація: традиції*

та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2020. С. 107–111.

Смольницька О.О. Китайські мотиви у поезії та образотворчій діяльності Віри Вовк і Ярослави Шекери: архетипне дно та символи. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р.* Київ : Вид. дім «Гельветика», 2020. С. 111–116.

Смольницька О. «І вітряного краю / Я буду дивний цар». *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори.* Ніжин-2020. № 1. С. 126.

Смольницька О. Китайська класична поезія у перекладах Ярослави Шекери. *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори.* Ніжин-2020. №1. С. 131–134, 135–137.

Смольницька О.О. Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери. *III-IV Конгрес сходовознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського): Збірник матеріалів м. Київ, 23–24 грудня 2020 р.* Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2020. Ч. 2. С. 169–173.

Смольницька О.О. Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери: суголосність із перекладами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Кримськотатарська філологія: мова та література. Тюркологія та сходовознавство.* 2020. Т. 31(70). №1-2. [У друці].

Смольницька О.О. Кольоративна символіка у феєрії Моріса Метерлінка «Синій птах»: проблема адекватного перекладу назви (на матеріалі романських і германських мов). *Одеський лінгвістичний вісник : науково-практичний журнал.* Вип. 9. Т. 3. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 112–116.

Смольницька О. Мандала як багатозначний архетип у поетичній збірці Віри Вовк «Мандаля». *Південний архів. Філологічні науки.* Херсон, 2017. №69. С. 142–145.

Смольницька О. Ярослава Шекера: китайська поезія на український лад. Available at: URL : https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2258245421110001?_tn__=-UCH-R (14.12.2018).

Смольницька О. Феномен літератури на класичних засадах: приклад «пораненого цілительства». *Сучасна гуманітаристика : збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18 жовтня 2019 р.* Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2019. Вип. 13. С. 89–95.

Смольницька О. Ярослава Шекера: журавлі безсмертя. Available at: URL : [https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?_xts__\[0\]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNxurS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwv1SxCSookOw95b5Kx4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oeedeIt3EujyKhExEV4pt4k2onyyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5vGOKtFrGANZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWMBVIGXqVoN_CWkiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_CjokcawIu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRJqyg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE&_tn__=C-R](https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?_xts__[0]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNxurS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwv1SxCSookOw95b5Kx4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oeedeIt3EujyKhExEV4pt4k2onyyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5vGOKtFrGANZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWMBVIGXqVoN_CWkiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_CjokcawIu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRJqyg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE&_tn__=C-R) (29.10.2019).

Топоров В.Н. Квадрат. *Мифы народов мира: энциклопедия в 2 т. Т. 1. А-К. Там само.* С. 631.

Топоров В.Н. Крест. *Там само*. Т. 2. К-Я. Мійв : Сов. енциклопедія, 1992. С. 12–14.
Фалько Н.М., Гармаш Д.І., Браславська Л.В. Мандала як засіб арт-терапії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 2. Т. 3. Available at: URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6763/1/tmpB93D.pdf> (accessed 09.02.2021).

Філософська лірика середньовічного Китаю. Лекція кандидатки філологічних наук Ярослави Шекери у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського, 6 грудня 2018 року. *Музей Максима Рильського*. Available at: URL : https://www.youtube.com/watch?v=TsxDmUFMFgo&t=6s&ab_channel=МузейМаксимаРильського (29.05.2020).

Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) / упорядник Я.В. Шекера. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 194 с.

Шекера Я. А небо журавками вишите: Поезії / Худож. оформ. авт. Київ : За друга, 2000. 48 с.: іл.

Шекера Я.В. Китайська література VII–XIII століть : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 351 с.

Шекера Я.В. Луна как архетип китайской культуры (на примере древней и раннесредневековой китайской поэзии). *Четвертые Торчиновские чтения. Религиоведение и востоковедение. Философия, религия и культура стран Востока: Материалы научной конференции. С.-Петербург, 7-10 февраля 2007 г. Сост. и отв. ред. С. В. Пахомов*. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. унта, 2007. С. 506–514. *Познание запредельного. Современное востоковедение и духовные традиции Востока*. Available at: URL : <https://www.torchinov.com/torchinovskie-чтения/четвертые-торчиновские-чтения/шекера-я-в-луна-как-архетип-китайской-культуры/> (accessed: 20.12.2020).

Шекера Ярослава Василівна. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії*. Available at: URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Шекера_Ярослава_Василівна (accessed: 25.01.2021).

Энциклопедия символов / сост. В.М. Рошаль. Москва : АСТ; Санкт-Петербург : Сова, 2008. 1007, [1] с.: ил.

Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / Авт.-сост. В. Андреева и др. Москва : ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. 556, [4] с., [32] л. ил. (“AD MARGINEM”).

Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Переклала з німецької Катерина Котюк; науковий редактор українського видання Олег Фешовець. Львів : Видавництво «Астролябія», 2013. 588 с.

REFERENCES

Astaf’yev O. (2009), “Mirazhnyy prostir modernizmu”, *Poety «N’yu-Yorks’koyi hrupy»*. *Antolohiya / Uporyad. tekstiv* O. H. Astaf’yeva, A. O. Dnistrovoho; Peredm. O. H. Astaf’yeva. Vesta : Vyd-vo «Ranok», Kharkiv, pp. 34-36. (In Ukrainian).

Basilov V. (2008), “Šamanstvo”, *Ėnciklopediâ dlâ detej [Vol.6.] Religii mira. Ā. 1. Tradicionnye verovaniâ. Religii Irana. Iudaizm. Religii Indii. Religii Kitaâ i Āponii / red. kollegiâ: M. Aksënova, D. Volodihin, T. Kaširina i dr. 4-e izd., ispr. (4th ed., proof.)*. Mir ėnciklopedij Avanta , Astrel’, pp. 34, 41, 43-45, 47, 50. (In Russian).

Bidermann G. (2006), *Ėnciklopediâ simvolov / Per. s nem. Respublika, Moskva*. (In Russian).

Danylova T. V. and Hoyan I. M. (2020), “Dekil’ka sliv pro Yunha, Samist’ i mandalu”, *Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Psychology*.

Vol. 11(1), pp. 71-76, available at: URL: https://www.researchgate.net/profile/Tatiana_Danilova2/publication/346362418_Some_words_on_Jung_self_and_mandala/links/5fc4c0e3a6fdcc6cc684ffd7/Some-words-on-Jung-self-and-mandala.pdf (accessed 09.02.2021). (In Ukrainian).

Zborovs'ka N. V. (2003), *Psykhoanaliz i literaturoznavstvo : Posibnyk*, Akademvydav, Kyiv. (Al'ma-mater). (In Ukrainian).

Interv'nyu z perekladachem: 29. Yaroslava Shekera. *WhyTranslator. Literature and Translation. In English, Ukrainian, and Swedish*, available at: URL: <http://levhrytskyuk.blogspot.com/2010/11/29.html> (accessed 2 August 2019). (In Ukrainian).

Kaširina T. and Širokova M. (2005), "Arhetipy". *Ènciklopediâ dlâ detej. Vol. 18. Čelovek. Part 2. Arhitektura duši. Psihologiâ ličnosti. Mir vzaimootnošenij. Psihoterapiâ / Red. kollegiâ: M. Aksënova, L. Petranovskaâ, T. Kaširina i dr. Avanta+, Moskva*, pp. 218-219. (In Russian).

Smol'nyts'ka O. O. (2017a), "Kol'oratyvna symvolika u feyeryi Morisa Meterlinka «Syniy ptakh»: problema adekvatnoho perekladu nazvy (na materiali romans'kykh i hermans'kykh mov)", *Odes'kyi linhvistychnyy visnyk : naukovo-praktychnyy zhurnal*. Issue 9. Vol. 3. Odesa : Natsional'nyy universytet «Odes'ka yurydychna akademiya», pp. 112-116. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. (2017b), "Mandala yak bahatoznachnyy arhetyp u poetychniy zbirtsi Viry Vovk «Mandalya»", *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky*, № 69, Kherson, pp. 142-145. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. (2018), "Yaroslava Shekera: kytays'ka poeziya na ukrayins'kyi lad", available at: URL: https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2258245421110001?__tn__=-UCH-R (accessed 14 December 2018). (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. (2019a), "Fenomen literatury na klasychnykh zasadakh: pryklad «poranenoho tsilytel'stva»", *Suchasna humanitarystyka : zbirnyk materialiv XI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi, 18 zhovtnya 2019 r. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi* (Kyiv. obl.), Issue 13, pp. 89-95. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. (2019b), "Yaroslava Shekera: zhuravlibezsmertya", available at: URL: [https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?__xts__\[0\]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNnurS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwvLSxCSookOw95b5Kx4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oeedelt3EujyKhExEV4pt4k2onnyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5vGOKtFrGAHZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWM7BVIgXqVoN_CWkiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_Cjokcawlu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRJqyg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE](https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?__xts__[0]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNnurS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwvLSxCSookOw95b5Kx4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oeedelt3EujyKhExEV4pt4k2onnyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5vGOKtFrGAHZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWM7BVIgXqVoN_CWkiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_Cjokcawlu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRJqyg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE) (accessed 29 October 2019). (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. (2020a), "I vitryanoho krayu / Ya budu dyvnyy tsar", *Nash ukrayins'kyi dim. Naukovo-populyarnyy chasopys dlya vchyteliv Ukrayiny ta diaspory*, №1, Nizhyn, pp. 125-126. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. (2020b), "Kytays'ka klasychna poeziya u perekladakh Yaroslavy Shekery", *Ibid.*, pp. 131-134, 135-137. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2020c), "Kytays'ka tematyka u Mykoly Gumil'ova i Mariyi Vizi: pereklady liryky u neoklasychnykh tradytsiyakh", *Kytays'ka tsyvilizatsiya: tradytsiyi ta suchasnist' : materiali XIV mizhnarodnoyi naukovo-yi konferentsiyi, 5 lystopada 2020 r.*, Vyd. dim "Hel'vetyka", Kyiv, pp. 107-111. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2020d), "Kytays'ki motyvy u poeziyi ta obrazotvorchiy diyal'nosti Viry Vovk i Yaroslavy Shekery: arhetypne dno ta symvoly", *Ibid.*, pp. 111-116. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2020e), "Vidhomony klasychnoyi kytays'koyi poeziyi ta filosofiyi chan'-buddyzmu u lirytsi ukrayins'koyi kytayistky Yaroslavy Shekery", *III-IV Konhres skhodoznavtsiv (do 150-yi richnytsi vid dnya narodzhennya Ahatanhela Kryms'koho): Zbirnyk materialiv m. Kyiv, 23–24 hrudnya 2020 r. Tavriys'kyy natsional'nyy universytet imeni V. I. Vernads'koho, Kyiv. Part 2*, pp. 169-173. (In Ukrainian).

Smol'nyts'ka O. O. (2020f), "Vidhomony klasychnoyi kytays'koyi poeziyi ta filosofiyi chan'-buddyzmu u lirytsi ukrayins'koyi kytayistky Yaroslavy Shekery: suholosnist' iz perekladamy", *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Kryms'kotatars'ka filolohiya: mova ta literatura. Tyurkolohiya ta skhodoznavstvo*, Vol. 31(70), №1-2. [In printing]. (In Ukrainian).

Toporov V. N. (1991), "Kvadrat", *Mify narodov mira: ènciklopediâ v 2 t. Vol. 1. A-K. Sov. ènciklopediâ, Moskva*, pp. 630-631. (In Russian).

Toporov V. N. (1992), "Krest", *Ibid*, Vol. 2. K-Â. Sov. ènciklopediâ, Moskva, pp. 12-14. (In Russian).

Fal'ko N. M., Harmash D. I. and Braslavs'ka L. V. (2017), "Mandala yak zasib art-terapiyi", *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»*, Issue 2. Vol. 3, available at: URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6763/1/tmpB93D.pdf> (accessed 09.02.2021). (In Ukrainian).

Filosofs'ka liryka seredn'ovichnoho Kytayu. Lektsiya kandydatky filolohichnykh nauk Yaroslavy Shekery u Kyivis'komu literaturno-memorial'nomu muzeyi Maksyma Ryl's'koho, 6 hrudnya 2018 roku, *Muzey Maksyma Ryl's'koho*, available at: URL: https://www.youtube.com/watch?v=TsxDmUFMFgo&t=6s&ab_channel=МузейМаксимаРильського (accessed 6 December 2018). (In Ukrainian).

Khrestomatiya kytays'koyi literatury (III–VI st.) (2010) / uporyadnyk Ya. V. Shekera. Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivis'kyy universytet». (In Ukrainian).

Shekera Ya. (2000), *A nebo zhuravkamy vyshyte: Poeziyi/Khudozh. oform. avt. Zadruha*, Kyiv. (In Ukrainian).

Šekera A. V. (2007), "Luna kak arhetip kitajskoj kul'tury (na primere drevnej i rannesrednevekovoj kitajskoj poëzii)", *Četvertye Torčinovskie čtenîâ. Religiovedenie i vostokovedenie. Filosofîâ, religiâ i kul'tura stran Vostoka: Materialy naučnoj konferencii. S.-Peterburg, 7-10 fevralâ 2007 g. Sost. i otv. red. S. V. Pahomov. Izd-vo S.-Peterb. un-ta, St.Petersburg*, pp. 506-514. *Poznanie zapredel'nogo. Sovremennoe vostokovedenie i duhovnye tradicii Vostoka*, available at: URL: <https://www.torchinov.com/торчиновские-чтения/четвертые-торчиновские-чтения/шекера-я-в-луна-как-архетип-китайской-культуры/> (accessed 20 December 2020). (In Russian).

Shekera Ya. V. (2013). *Kytays'ka literatura VII–XIII stolit': navch. posib.* Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivis'kyy universytet». Kyiv. (In Ukrainian).

"Shekera Yaroslava Vasylivna", *Material z Vikipediyi – vil'noyi entsyklopediyi*, available at: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Шекера_Ярослава_Василівна (accessed 25 January 2021). (In Ukrainian).

Ènciklopediâ simvolov / sost. V. M. Rošal'. M. : ACT; SPb. : Sova, 2008. 1007, [1] s.: il. (In Russian).

Ènciklopediâ. Simvol, znaki, èmblemy (2004). Avt.-sost. V. Andreeva and others, LLC "Izdatel'stvo Astrel": LLC "Izdatel'stvo AST", Moscow. ("AD MARGINEM"). (In Russian).

Yung K. G. (2013), *Arkhetypy i kolektyvne nesvidome*, translated by Kateryna Kotyuk; science editor of the Ukrainian edition Oleh Feshovets', Vydavnytstvo "Astrolyabiya", L'viv. (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 28.01.2021